

Współczesna filozofia polityki: libertarianizm i anarchizm

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Film](#)
- [Film](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Robert Nozick, *Państwo minimalne i ultraminimalne*.
- Źródło: Pierre Joseph Proudhon, *Co to jest własność?*, Zielona Góra 1997, s. 2.

Współczesna filozofia polityki: libertarianizm i anarchizm

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Jaka jest alternatywa dla liberalizmu, który w znacznej części ukształtował modele funkcjonowania nowoczesnych społeczeństw? Historia XX wieku zna idee mniej wpływowe, ale znacznie bardziej radykalne. Libertarianie, zwolennicy zminimalizowania roli państwa chcieli sprowadzić je do roli agencji ochrony. Anarchiści postulowali jego całkowitą likwidację. Jak żyłoby się w państwach urządzonych według ich postulatów?

Twoje cele

- Poznasz założenia dwóch radykalnych idei politycznych: libertarianizmu i anarchizmu.
- Przeanalizujesz, z jakich pomysłów na urządzenie państwa wyewoluowały ideologie libertariańska i anarchistyczna.
- Wyjaśnisz koncepcję „bytu państwowopodobnego” w ujęciu Roberta Nozicka i zastanowisz się, jak żyłoby się w państwie urządzonym wedle tego pomysłu?

Przeczytaj

Dwa przykłady ruchów skrajnych – libertarianizm i anarchizm

Libertarianizm

Libertarianizm stanowi skrajną odmianę liberalizmu. Za głównych reprezentantów tego stanowiska uważa się m.in. Roberta Nozicka (1938–2002) i Murraya Rothbarda (1926–1995). Podstawowym dogmatem ruchu libertariańskiego jest wolność ekonomiczna. Jego przedstawiciele zazwyczaj formułują radykalną krytykę wszelkiej ingerencji rządu w mechanizmy wolnorynkowe, twierdząc, że skutki tego są wyłącznie szkodliwe. W Unii Europejskiej przedmiotem ich krytyki są m.in. wszystkie fundusze europejskie, wspierające rozmaite sektory gospodarki. Ich zdaniem, gospodarka lepiej poradziłaby sobie bez tych funduszy, a tak zyskujemy jedynie armię urzędników, którzy produkując przy tym jałowe procedury administracyjne, nadzorują sposób wydawania pieniędzy przez te fundusze.

Murray Rothbard

Źródło: Ludwig von Mises Institute, Wikimedia Commons, licencja: CC BY 3.0.

Libertarianie są więc zwolennikami **państwa minimalnego**, a nawet, jak to ujął Nozick, ultraminimalnego, czyli takiego, którego ingerencja w życie jednostek ograniczona jest do absolutnego minimum. Za niesprawiedliwy uważają więc także progresywny podatek dochodowy (mający na celu redystrybucję dochodów), twierdząc, że jest to rodzaj zalegalizowanego rabunku. Uważają, że należy sprywatyzować nie tylko szkolnictwo i służbę zdrowia, ale również wojsko i więziennictwo. Ponadto za nadużycie uważają wszelkie przejawy opiekuńczości państwa, jak zakaz prostytutki, pornografii, hazardu, narkotyków czy nakaz zapinania pasów w samochodzie. Jeśli człowiek chce sobie zmarnować życie i zdrowie, to jego własna sprawa, a nie państwa.

Libertarianie często określają obywateli mianem klientów państwa, zainteresowanych wyłącznie ochroną – niczym więcej. Sprowadza to państwo do roli agencji ochrony, czyli – jak to określali dawni liberaliści – „stróża nocnego”. Nozick nazwał takie państwo „bytem państwopodobnym”. Podatek to z tej perspektywy rodzaj „polisy”, wykupywanej w agencji ochraniającej teren, który się zamieszkuje. Co jednak z tymi, pyta Nozick, których nie stać

na wykupienie polisy? Jeżeli „byt państwowopodobny” chroni także ich, to wydaje się to niesprawiedliwym naruszeniem wolności osób lepiej uposażonych. Nozick wynajduje ciekawy sposób ominięcia tego problemu. Twierdzi, że częścią polisy, którą obywatel-klient wykupuje w „bycie państwowopodobnym”, jest ochrona przed „ryzykiem egzekwowania sprawiedliwości na własną rękę”. Otóż ochrona taka stanowi ograniczenie naturalnych (w rozumieniu Thomasa Hobbesa) praw tych klientów, którzy zamieszkują dany teren, a których nie stać na polisę. Należy im się więc zadośćuczynienie, a jest nim wykupienie także im takiej polisy. W ten sposób, nie pogwałcając niczyich naturalnych praw, wszyscy zostają objęci ochroną państwa, które – podkreślmy to – ogranicza się wyłącznie do ochrony.

((Robert Nozick

Państwo minimalne i ultraminimalne

Państwo z klasycznej teorii liberalnej, państwo „stróż nocny”: ograniczone do funkcji obrony wszystkich swych obywateli przed przemocą, kradzieżą i oszustwem oraz do gwarantowania umów i tak dalej wydaje się być redystrybutywne. Możemy sobie wyobrazić co najmniej jeden taki układ społeczny będący czymś pośrednim między schematem prywatnych stowarzyszeń obronnych a państwem stróżem nocnym. A ponieważ państwo to często bywa nazywane państwem minimalnym, ten inny układ społeczny będziemy nazywali państwem ultraminimalnym. Państwo ultraminimalne zachowuje monopol na używanie siły z wyjątkiem tej, która jest niezbędna do bezpośredniej samoobrony, a zatem wyklucza indywidualny (lub grupowy) odwet za zło i wymierzanie zadośćuczynienia. Jednakże ochronę i usługi polegające na egzekwowaniu prawa zapewnia tylko tym, którzy wykupią odpowiednie polisy. Ludzie, którzy nie wykupują od monopolu polisy ochronnej, nie są objęci ochroną. Państwo minimalne (stróż nocny) jest tożsame z państwem ultraminimalnym uzupełnionym o (wyraźnie redystrybutywną) friedmanowską koncepcję bonów finansowanych z dochodów podatkowych. Zgodnie z tą koncepcją wszyscy ludzie (albo niektórzy – na przykład potrzebujący otrzymują opłacone z podatków bony, które mogą wykorzystać jedynie na zakup polisy ochronnej od państwa ultraminimalnego.

Ponieważ państwo-stróż nocny wydaje się być redystrybutywny w zakresie, w jakim zmusza pewnych ludzi do płacenia za ochronę innych, jego rzecznicy muszą wyjaśnić, dlaczego właśnie ta redystrybutywna funkcja państwa jest tu wyjątkiem. Jeśli jakaś redystrybucja jest uprawomocniona w celu ochrony wszystkich, dlaczego zatem redystrybucja nie jest w równym stopniu uprawomocniona dla realizacji innych atrakcyjnych i pożądaných celów? Jakie racjonalne uzasadnienie w szczególny sposób wyodrębnia usługi ochronne jako jedyny przedmiot prawomocnych działań redystrybutywnych? Kiedy już się znajdzie takie uzasadnienie, może się okazać, że owo zapewnianie usług ochronnych nie jest redystrybutywny. Dokładniej, termin „redystrybutywny” dotyczy raczej typów uzasadnień dla danego układu, niż samego układu. Posługując się elipsą możemy nazywać jakiś układ „redystrybutywnym”, jeśli jego główne (jedynie możliwe) konstytutywne uzasadnienia same mają naturę redystrybutywną. (Podobnie z funkcjami „paternalistycznymi”.) Znalezienie niezbędnych uzasadnień nieredystrybutywnych skłoniłoby nas do porzucenia owej etykiety. To, czy o instytucji biorącej pieniądze od jednych i dającej je innym mówimy, że jest redystrybutywna, będzie zależało od tego, dlaczego myślimy, że tak jest. Zwrocenie ukradzionych pieniędzy lub czynienie zadość za pogwałcone prawa nie są uzasadnieniami redystrybutywnymi. Do tej pory mówiłem o państwie-strózu nocnym, że wydaje się redystrybutywny, a to w celu, by pozostawić otwartą możliwość znalezienia nieredystrybutywnych typów uzasadnień, które usprawiedliwiłyby zapewnianie przez jednych ludzi usług ochronnych drugim. Zwolennik państwa ultraminimalnego zdaje się zajmować stanowisko niespójne, nawet jeżeli uda mu się uniknąć kwestii tego, co sprawia, że jedynie ochrona nadaje się do redystrybucji. Wielce zatroskany ochroną praw przed pogwałceniem, z tego czyni jedyną uprawomocnioną funkcję państwa i protestuje, że wszystkie inne są nie-prawomocne, ponieważ same zakładają gwałcenie praw. Skoro ochronie i niegwałceniu praw

przyznaje on tak wywyższone miejsce, to jak może popierać państwo ultraminimalne, które, jak się zdaje, pozostawia prawa niektórych osób bez ochrony albo chroni je źle?

Źródło: Robert Nozick, *Państwo minimalne i ultraminimalne*.

Anarchizm

Najskrajniejszą postacią liberalizmu jest **anarchizm indywidualistyczny** (*anarchia* gr. 'bez władcy'), który jak każdy anarchizm postuluje całkowite usunięcie państwa i wszelkich instytucji. Za ojca anarchizmu uważany jest Pierre-Joseph Proudhon (1809–1865). Jego zwolennicy postulują społeczeństwo oparte na wolnej wymianie dóbr i dobrosąsiedzkich lokalnych stosunkach. Uważają, że ryzyko wojny wszystkich ze wszystkimi, o którym pisał Hobbes, jest mniejszym złem niż instytucja państwa.

Anarchizm jest nurtem bardzo zróżnicowanym, ale można określić, iż zawsze jest on radykalną postacią albo liberalizmu, albo lewicy. W drugim wypadku wyróżnia się **anarchizm**

kolektywistyczny i **anarchizm komunistyczny**.

Już same nazwy wskazują, w jaki rodzaj ładu, który miałby powstać po zniesieniu instytucji państwa, wierzą ich wyznawcy. W pierwszym wypadku byłyby to współpracujące ze sobą kolektywy czy dobrowolnie zrzeszone gminy, w drugim – ogólnospołeczna komuna, opierająca się na zniesieniu wszelkiej własności prywatnej i lokalnej demokracji bezpośredniej.

Pierre-Joseph Proudhon

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

((Pierre Joseph Proudhon

Co to jest własność?

Gdybym miał odpowiedzieć na pytanie: czym jest niewolnictwo? i gdybym odpowiedział na nie jednym słowem: jest morderstwem – myśl moja byłaby od razu zrozumiana. Nie potrzebowałbym wygłaszać długiej mowy, aby wykazać, że władza, która odbiera człowiekowi myśl, wolę, osobowość, jest władzą nad jego życiem i śmiercią, i że uczynić z człowieka niewolnika jest tym samym, co

zamordować go. Dlaczego więc nie mógłbym na to drugie pytanie: co to jest własność? odpowiedzieć podobnie: własność jest kradzieżą. Dlaczego w tym wypadku nie miałbym mieć pewności, że nie zostanę zrozumiany, skoro to drugie twierdzenie jest tylko przekształceniem pierwszego?

Podjęmę rozprawę o samej zasadzie naszych rządów i instytucji, o własności – mam prawo do tego: mogę pomylić się w konkluzji, która wyniknie z moich badań – mam prawo: podoba mi się umieścić ostatnią myśl mojej książki na początku – zawsze mam do tego prawo. Ten i ów pisarz poucza, że własność jest prawem obywatela, zrodzonym z zajęcia przedmiotu i usankcjonowanym przez ustawę, inny utrzymuje, że jest to prawo naturalne, mające swe źródło w pracy: i oto obydwie te teorie, które wydają się tak przeciwstawne, znajdują poparcie i uznanie.

Moim zdaniem ani praca, ani zajęcie przedmiotu, ani ustawa nie mogą stworzyć własności: własność jest skutkiem bez przyczyny. Czy zasługuje na naganę?

Jaki szmer się podnosi!

– Własność jest kradzieżą! Oto dzwon alarmowy '93 roku! Oto zapowiedź rewolucji... – Uspokój się czytelniku: nie jestem bynajmniej zarzewiem niezgody, nie jestem podżegaczem do buntu. Uprzedzam tylko historię o kilka dni: wykładam prawdę, której ujawnienie daremnie próbujemy powstrzymać, piszę przedmowę do naszej przyszłej konstytucji. Jeśli uprzedzenia pozwolą nam zrozumieć tę definicję, która wydaje się bluźnierstwem – własność to kradzież – będzie ona jak ostrze piorunu: lecz ileż przesądów przeciwstawia się temu... Filozofia nie zmieni niestety biegu wydarzeń! Przeznaczenie spełni się niezależnie od prorocstwa. A swoją drogą, czy nie powinna dokonać się sprawiedliwość, czy nie powinna zakończyć się nasza edukacja?

Źródło: Pierre Joseph Proudhon, *Co to jest własność?*, Zielona Góra 1997, s. 2.

Współcześni anarchiści jednoczą się przy okazji protestów przeciw działalności takich organizacji, jak: Światowa Organizacja Handlu, Międzynarodowy Fundusz Walutowy czy

podczas spotkań G8 (grupy ośmiu najbardziej uprzemysłowionych państw świata).

Słownik

anarchizm

(gr. *anarchía* – bezrząd, chaos) ideologia i ruch społeczny, postulujące zlikwidowanie państwa oraz uznające nieograniczoną wolność jednostki za wartość nadrzędną

libertarianizm

(łac. *liberalis* – wolnościowy) doktryna polityczno-społeczna przeciwna jakimkolwiek ograniczeniom swobody działania jednostek oraz interwencjonizmowi państwowemu

Film

Polecenie 1

Wysłuchaj wykładu dr Karoliny Wigury i określ, czym libertarianizm różni się od liberalizmu.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D1DZv4zvk>

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Nagranie filmowe lekcji pod tytułem *Czym jest libertarianizm?*

Polecenie 2

Jakie są, według ciebie, zalety i wady założeń libertarianizmu?

Film

Polecenie 1

Wysłuchaj wykładu dr Karoliny Wigury i odpowiedz na pytanie: wobec czego sprzeciwiają się anarchiści? Czy anarchiści odrzucają ideę sprawiedliwości społecznej? Dlaczego?

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DYi8I9gPy>

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Film opowiada o doktrynach anarchistycznych

Polecenie 2

Czym różniły się koncepcje anarchistyczne w Anglii, Francji i Rosji w XIX wieku? Które z tych koncepcji miały charakter rewolucyjny?

Polecenie 3

Czy szkolnictwo powinno zostać sprywatyzowane, czy pozostawać pod ochroną państwa?
Stwórz mem, który będzie twoim stanowiskiem w dyskusji.

Ćwiczenie 1

Przyporządkuj cechy do libertarianizmu i anarchizmu.

libertarianizm

anarchizm

minimalna ingerencja władz
w życie obywateli

postulat całkowicie wolnego
rynku

koncepcja państwa „stróża
nocnego”

instytucja państwa jest zła

zniesienie instytucji państwa

przeciwko opiekuńczości
państwa

ludzie są zepsuci przez państwo

idea państwa minimalnego

prywatyzacja szkolnictwa

Ćwiczenie 2

Wskaż zdania prawdziwe.

- Libertarianizm jest bardziej radykalną odmianą liberalizmu.
- Libertarianie uważają, że ludzie nie są w stanie zorganizować się w spontaniczny sposób.
- Libertarianizm zakłada, że ludzie są z natury nieagresywni.
- Libertarianizm stawia w centrum wolność jednostki.
- Libertarianizm dopuszcza interwencjonizm państwowy w uzasadnionych przypadkach.

Ćwiczenie 3

Wskaż zdanie fałszywe.

- Władza dla anarchistów to zakamuflowane przestępstwo.
- Anarchizm wywodzi się z Anglii.
- Anarchiści nie dążą do równości społecznej, chcą tylko niczym nieograniczonej wolności.
- Anarchiści uważają, że narzucanie prawa jest tyranią.

Dla nauczyciela

Autor: Paweł Kaniowski

Przedmiot: Filozofia

Temat: Współczesna filozofia polityki: libertarianizm i anarchizm

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Pojęcie filozofii. Uczeń:

2) wymienia i charakteryzuje ważniejsze dyscypliny filozofii: metafizyka (ontologia), epistemologia, etyka, filozofia przyrody, antropologia filozoficzna, teologia filozoficzna, filozofia piękna i sztuki (estetyka), filozofia polityki;

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

III. Wybrane problemy filozofii.

5. Wybrane spory antropologiczne. Uczeń, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:

3) o wolność woli (libertarianizm – fatalizm – kompatybilizm);

10. Wybrane spory z zakresu filozofii polityki. Uczeń, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:

3) o naczelne wartości życia społecznego (liberalizm kulturowy – konserwatyzm);

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- przedstawia założenia dwóch radykalnych idei politycznych: libertarianizmu i anarchizmu;
- analizuje, z jakich pomysłów na urządzenie państwa wyewoluowały ideologie libertariańska i anarchistyczna;

- wyjaśnia koncepcję „bytu państwowopodobnego” w ujęciu Roberta Nozicka.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Współczesna filozofia polityki: libertarianizm i anarchizm”. Uczniowie mają zapoznać się z treściami w sekcji „Przeczytaj” i przygotować prezentację, w której przedstawią przykłady ilustrujące zagadnienia związane z tematem lekcji.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel, po zalogowaniu się na platformie, wyświetla na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika temat lekcji oraz jej cele. Określa wiążące dla uczniów kryteria sukcesu.
2. **Dyskusja wprowadzająca.** Za pomocą raportu dostępnego w panelu użytkownika nauczyciel sprawdza przygotowanie uczniów do lekcji. Następnie inicjuje rozmowę kierowaną na podstawie pytań zawartych we wprowadzeniu.

Faza realizacyjna:

1. **Praca z multimediami.** Nauczyciel wyświetla materiał z sekcji „Film”, a następnie czyta polecenie *Określ, czym libertarianizm różni się od liberalizmu*. Uczniowie wykonują zadanie w parach. Następnie wybrana osoba prezentuje propozycję odpowiedzi, a pozostali uczniowie ustosunkowują się do niej. Nauczyciel w razie potrzeby uzupełnia ją, udzielając uczniom informacji zwrotnej.
2. **Praca z drugim multimediami.** Uczniowie zapoznają się z materiałem w sekcji „Film”. Klasa dzieli się na grupy. Każdy zespół opracowuje odpowiedzi do poleceń i ćwiczeń. Po wyznaczonym przez nauczyciela czasie liderzy grup odczytują propozycje. Nauczyciel komentuje rozwiązania uczniów.
3. Uczniowie dzielą się na dwie grupy. Jedna z nich ma za zadanie stworzyć państwo o charakterze libertariańskim, a druga – anarchistycznym. Uczniowie mają 10 minut na opracowanie zasad funkcjonowania swoich państw, określenia działających instytucji i zasad gospodarki. Po wyznaczonym czasie liderzy grup prezentują swoje pomysły. Wszyscy uczniowie oceniają, czy przedstawione zasady działalności państw są zgodne z założeniami, które poznali podczas pracy z e-materiałem.

Faza podsumowująca:

1. Uczniowie dobierają się w pary i wymieniają poglądami, dzielą się tym, czego się nauczyli.
2. Wszyscy uczniowie podsumowują zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Napisz pracę argumentacyjną na temat: *Czy szkolnictwo powinno zostać sprywatyzowane, czy pozostać pod ochroną państwa?*. Swoją wypowiedź poprzyj odpowiednimi argumentami.

Materiały pomocnicze:

- Martens E., *Dydaktyka filozoficzna*, w: „Edukacja Filozoficzna” 6 (1988).
- *Wychowanie-mądrość-kultura. Problemy współczesnego wychowania w perspektywie sokratejskiej*, red. B. Jodłowska i M. Flanczewska-Wolny, Kraków 2011.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimediami:

- Uczniowie mogą wykorzystać medium w sekcji „Film” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.